

**Äldermannens högtidstal den 25 april 2014 vid Stockholm-Gillet
jubileumsbankett**

Ärade gäster och bästa Gillemedlemmar! Så här skaldade H.K.H. Prins Wilhelm i en dikt tillägnad Stockholms-Gillet kallad STADEN!

*Där ligger än en sagans trolska hägring
Av guldglans över Stockholms ungdomsvår.
Hon gammal är, hon föddes ej i går
Vår Mälardrottning – trots sin ungdomsfägring!*

*Men fast vår vandring gått på skilda vägar
Med nödens skuggbarn eller ibland dem
Som tömma bräddfyll lyckans högtidsbägar,
Blev Stockholm först och sist likväl vårt hem.*

Kanske låter det lite ålderdomligt idag. Men visst är Stockholm, 760 år gammal, en kväll som denna likväl präglad av ungdomlig fägring. Och här känner vi oss hemma!

Och så här vackert skaldade Äldermannen Gunnar Fant år 1936. Dikten heter "Sång till Stockholm". Den tonsattes senare av Hugo Alfvén.

*Du är oss alla kär
Vår riksklenod, vår sköna stad.
Din borg mot rymden bär
Tre kronors gyllne klöverblad*

*Hör bruset, se Norrström!
Var annorstädes räcks en fann
Mer öppen, kärleksöm,
Än Mälarfjärd och Saltsjöhamn!*

*Och vem som stolt har gått
I takt med gardets vaktparad
På väg till kungens slott,
Förälskad minns sin barndoms stad.*

*Hon skiftar anletsdrag,
Hon ler och ömsar klädedräkt;
Var dag ger nytt behag*

Vid Mälardrottningens morgonväkt.

*Men djupblått skymningsljus,
Som dröjer kvar kring Söders berg
Och Skeppsbrons gavelhus,
Är vår, är Stockholms egen färg.*

*Vid Bellmans Djurgårdsek,
I sommarkvällen söka vi
Med lutans strängalek
Vår stads, vår gömda melodi.*

Visst känner vi igen oss: Tre kronor på Stadshusets torn, bruset från Norrström, vaktparadens taktfasta klampande, skymningsljuset över Strömmen och stillheten under Djurgårdsekar.

För att vi ska komma i riktig Stockholmsstämning vill jag också läsa några strofer ur Evert Taubes fina Stockholmsmelodi: Har du hört Mitt hjärtas melodi?

*Se hur hela Uppland står i lågor
kvällssol brinner bortom Solna skog
grön som ärg mot violetta vågor
Brunnsviksvassen står där gäddan slog
långt i syd mot bleknad himmel blänker
fönstrens rad som guld på Södermalm
och på slottet vakten flaggan sänker
Stockholm svalkas efter dagens kvalm*

*Stockholm, i ditt sköte vill jag drömma
sorglöst, när din aftontimma slår!
gamla minnen, nya syner strömma
vänliga emot mig där jag går
när din vårnatt dunkelmjukt får sluta
dig i famn, från parkens dolda plan
eko tonar än ur Bellmans luta
och i Stora Skuggan spelar Pan.*

Vi har alla våra bilder av Stockholm, våra Madeleinekakor för att tala med Proust. Själv tänker jag främst på Djurgårdens lummiga park och Stockholms inlopp. Men även Östra Reals pampiga yttre och inre finns på näthinnan, liksom adelspalatsen på Riddarholmen. Även om jag som hyresråd i början av 1980-talet fick lära känna många andra delar av staden, t.ex. s.k. halvmoderna

lägenheter på Södermalm och orenoverade gårdshus i Vasastan är Djurgården, Östermalm och Ridderholmen mitt Stockholm!

Vilka bilder dyker nu upp på er näthinna när ni tänker på ert Stockholm? Genom stadsdelsnamnen på borden har vi försökt väcka er fantasi och bidra till bordssamtalen.

Men oavsett vilka minnesbilder vi har så har vi en sak gemensam, kärleken till vår stad – eller som Gunnar Fant uttryckte det: Du är oss alla kär, vår riksklenod, vår sköna stad. Den må kallas Kungliga Hufvudstaden, Sveriges huvudstad, Östersjöns pärla eller Mälardrottningen. Bara inte The Capital of Scandinavia, ett sällsamt obegåvat och felaktigt uttryck skapat av marknadsförare inom Stockholms kommun utan minsta hänsyn till våra skandinaviska grannars känslor för sina huvudstäder.

Men de som står bakom detta uttryck är väl av samma skrot och korn som de ungdomar som omfattas av dagens Pisa-undersökningar. Som jag förstår det saknar de flesta yngre numera grundläggande kunskaper om det mesta, möjligen med undantag för dataspelskunnande, bloggande och facebookande.

Jag tänkte därför ta tillfället i akt och presentera en enkel kortversion av Stockholms historia och utveckling sedan urminnes tider, som ni kanske kan ha nytta av när ni ska vill öka era barns och barnbarns hembygds kunskap. Vi kan kalla den Sagan om Stockholm.

I tidernas begynnelse mötte den fagra Mälardrottningen en Saltstänkt Sjöbuss. Deras förbindelse resulterade i en liten knubbig holme mitt i Strömmen mellan Mälaren och Saltsjön. På holmen bosatte sig snart därefter familjen Hedenhös, pappa Sten och Mamma Knota med barnen Sten och Flisa, jämte hunden Urax och hästen Hårfagre. Holmen låg väl till för fiske i vattnen runt om kring och får och kritter kunde beta på omgivande marker. Fler och fler flyttade därför dit. Man försvarade sin holme mot inkräktare med hjälp av stockar, som stacks ner i vattnet runt holmen, så snart kallades holmen för Stockholmen. Efter hand lät man också börja uppföra ett försvarstorn, vars tak pryddes av tre älgkronor som under tidig medeltid byttes ut mot tre kungakronor.

År 1253 förklarade ledaren på ön, jarlen Birger, Stockholmsbyn vara stad, men andra städer i det dåtida riket var minst lika viktiga och mäktiga, t.ex. Uppsala, Sigtuna, Linköping och Skara. Redan på den tiden, under medeltiden, var det politiska kabblet omfattande. Olika herremän från exempelvis familjerna Bonde,

Sture, Trolle, Tre Rosor och Oxenstierna slogs om makten i riket. Och den lömska dansken ville också gärna utsträcka sin makt långt upp i svearnas rike. Ibland la sig även norrbaggen i det politiska käftet, som slutade i ett unionskrig mellan Danmark, Norge och Sverige i slutet av medeltiden. Tyska handelsmän under loggan Hansan fann dessutom att Stockholm var en utmärkt handelsplats. Stadens inflytande ökade efterhand och kommersen på Stortorget och vid Slussen blev alltmer intensiv.

Medeltidens oreda upphörde strax efter 1500-talets början. Efter slaget vid Brännkyrka 1518 mellan danskar och svenskar och det blodbad, det massmord, som Kristian Tyrann arrangerade på Stortorget år 1520 fick det vara nog. Den blonde adelsmannen Gustav Vasa tog makten och red in i Stockholm vid midsommar 1523. Men inte heller nu var Stockholm den erkända huvudstaden, Västerås, Arboga och Kalmar var andra viktiga städer där riksdagen – ständerna – ibland sammanträdde. Gustav Vasa stod för stabilitet och goda statsfinanser och värnade om svensk kvalitet; marknaden på Stortorget fick nu bara sälja svenska varor! Hus som byggdes i Gamla stan finns alltså bevarade. Stabiliteten upphörde dock vid hans död och ersattes av stridigheter under ca 50 år mellan hans söner Erik, Johan och Karl och hans sonson Sigismund.

Först hundra år efter Gustav Vasas intåg i Stockholm, under Gustav II Adolfs regim, när Axel Oxenstierna var landets, och under viss tid även Europas, mäktigaste person, koncentrerades rikets viktiga funktioner i Stockholm – såsom hovrätten (som fyller 400 år i år!) och kollegierna, som motsvarade våra departement och verk. Med hjälp av nya rikedomar, bl.a. vunna i trettioåriga kriget, byggde adeln ståtliga palats i Gamla stan, på Riddarholmen och på malmarna. Fr.o.m. denna tid, Sveriges stormaktstid, stod det klart att Stockholm var rikets huvudstad. Staden växte.

Under 1600-talets mitt kom under en kortare tid ett feministiskt alternativ att sitta på tronen men snart återställdes ordningen och Karlarna tog makten. En av dem med numret 11 hade gjort senare tiders finansministrar bleka av avund genom sina skatteindrivningar och konfiskationer av slott och herresäten. Bl.a. omvandlades palatset Makalös vid Strömmen till Arsenal! Men så en natt år 1697 slarvade en brandvakt på Slottet Tre kronor och slottet brann ned. Och olyckorna fortsatte, Kalle dussin, Sveriges första kända bokstavs barn, blev krigarkung och sporrade av inledningsvisa framgångar kunde han inte sluta att slåss, trots det ena nederlaget efter det andra. Med honom tog det svenska

stormaktsväldet slut kring 1720. Och ryssen brände ner alla gårdar i trakten utom fideikommisset Sandemar i Haninge.

Tiden därefter – frihetstiden – var en tid då man främst funderade på vilken huvudbonad som var bäst – mössor eller hattar. Trots det blev ändå en tid när arkitektur, konsthantverk och konst blomstrade. Inte minst bidrog byggandet av det nya slottet till detta. Åter byggdes vackra palats, kyrkor och andra hus i Stockholm. Stilar som barock, rokoko och gustavianskt var på modet. Namn som Tessin, Hårleman, Haupt, Ephraim Ståhl, Pasch och Roslin passerade. Höjdpunkten inträffade under Gustaf III:s regim, en kung som var dåtidens svar på Christer Lindarv och som hade vidlyftiga planer för Stockholms omdaning. Men när kungen mördades på Operan inleddes åter en nedgångsperiod; Finland förlorades 1809, Gustaf IV Adolf avsattes och enväldet försvann.

Men med de nya grundlagarna åren 1809/1810 betonades än mer att makten fanns i Stockholm. Med Bernadotterna på tronen och den begynnande industrialismen ökade åter inflyttningen till Stockholm. Träbaronerna och andra lät bygga pampiga och ibland svulstiga hus för sina nyvunna rikedomar och vanliga människor måste få tak över huvudet, varför bebyggandet av malmarna tog en hiskelig fart. Dessa bostadshus hade dock inte sällan en tveksam standard. I blickpunkten i staden uppfördes också bl.a. kontorshus, banker och industribyggnader. Vid Värdsutställningen i Stockholm 1897 visade vi stolt upp vad vi uppnått i samhällsbyggandet och vid 1912-års Stockholmsolympiad visade vi åter vår styrka genom att vinna flest medaljer.

Snipp, snapp, snut – här tar sagan slut. För den som vill veta vad som hände sen har bara att läsa vår jubileumsskrift – 100 år i Stockholm. Jag vill nämligen inte konkurrera med de eminenta forskare och författare som där på ett så initierat och fängslande sätt beskriver utvecklingen i Stockholm under 1900-talet fram till våra dagar. Men historien lär oss hur staden har utvecklats och förändrats under åren och hur mycket enskilda personers gärningar och engagemang har betytt. Äkta Stockholmare vill vårda och utveckla sin stad. Prins Wilhelm uttryckte det så här i avslutningen på dikten Staden!

*Så vården väl, I Stockholmsgillet's män
Den mödans pant, som lagts i edra händer
En forntids stämning ligger bunden än
I gamla mörka valv och trånga gränder
Där flydda tidens skuggor gå igen*

*Var aftonstund, när borgarn lämpan tänder.
 En nutids förla hetsar utan nåd:
 hon kräver handlingskraft och mannadåd.
 En framtid: vida tankar, stora planer
 Av skaparlynnen, värdiga titaner!
 Men först och sist, tag vara på det gamla
 Och rädda vad som räddas kan
 Av gångna stockholmsbilder från att ramla
 Och lysas av allhärjarlust i bann.
 Först då för alltid bindas våra sinnen
 Till stadens trollkrets oupplösligt fångna,
 Ty intet fångslar så som gamla minnen,
 när tyst de stiga ut ur det förgångna.*

Men en Gillesyster och en Gillebroder vill inte bara vårda och utveckla sin stad. Gillet skapades av glada sälls kapsbröder – bl.a. journalisterna Emil Norlander, Beyron Carlsson, Richard Gustafsson – som fruktade att de sanna stockholmarna höll på att bli en utdöende ras. I sällskaplig samvaro skulle därför de kvarvarande stockholmarna umgås, roa sig och njuta av livets goda. Tänk er, Stockholms-Gillet har idag ca 500 medlemmar av bägge könen, som samlas till sällskaplig samvaro och värnar om stadens traditioner.

Är man ”född i Stockholm, myndig och välfrejdad”, då har man rätt att bli medlem i Stockholms-Gillet. Med den inflyttning till Stockholm som nu sker bör det i kommande generationer finnas ett fantastiskt rekryteringsunderlag till Gillet. Även om vi idag kanske uttrycker oss lite enklare och naturligare vill jag inte undanhålla för er hur Äldermannen i forna dagar hälsade nya Gillebröder välkomna:

*Stockholms-Gillet vill vara en sammanhållande länk mellan infödda
 Stockholmare, som älska sin stad. I detta Gille samverka vi enigt i syfte att
 främja och höja intresset för stadens kulturella liv, såväl det förflutna som det
 nuvarande. I den mån det är oss möjligt vilja vi därför stödja alla strävanden att
 bevara stadens skönhetsvärden oförkränkta och att mer fullända denna vår
 riksklenod. Vid våra gillen råder förtrolighet och öppenhet. Den borne
 Stockholmare går gärna raka vägen till vänskapens port. Han förkläder icke
 sin uppriktiga mening och han gläder sig oförställt, då han här möter samma
 frimodiga sinnelag.*

Stockholms-Gillet kan se tillbaka på 100 framgångsrika år. Vår jubileumsskrift innehåller flera uppsatser som berättar därom. Men Gillet har också viktiga uppgifter att fylla i framtiden. Vi ska självfallet fortsätta att samla medlemmarna till Gillen, där vi under sällskaplig samvaro kan öka vår kunskap om Stockholm. Julmarknaden är en annan tradition som är värd att hålla vid liv; den är viktig både för oss stockholmare och för alla turister som besöker Stockholm i juletid. Den ger oss dessutom möjlighet att genom stipendier och bidrag stödja viktiga projekt i och forskning om Stockholm. Och Stockholm kommer att fortsätta att utvecklas, ibland i en tilltalande riktning, ibland på ett sätt som vi inte kan förstå. Då ska Gillet, antingen som sällskap eller genom sina medlemmar, liksom tidigare väcka opinion och delta i debatten. Vad ligger närmast i vågskålen att fundera över? Slussen kommer givetvis engagera många stockholmare även framgent. Men en ännu större fråga är hur vi ska kunna få fart på byggandet så att de som vill bo i Stockholmsregionen också kan hitta en bostad här. Och lika viktigt är det naturligtvis att den ökande befolkningen också får bra kommunikationer – det behövs inte bara för att näringslivet ska kunna utvecklas utan också för att människors livspussel ska gå ihop. Och dessa två frågor får mig att fundera på om vi inte måste se på Stockholmsregionen på ett nytt sätt, mera övergripande, där Stockholm inte bara är Stockholms kommun utan där också en stor mängd grannkommuner ingår. Vad ett sådant synsätt kan komma att betyda för Stockholms-Gillet får vi diskutera i ett annat sammanhang.

En i Gillet verksam men okänd poet har på följande sätt beskrivit Gillet och dess verksamhet idag och i framtiden.

"Född i Stockholm" gäller för en plats i Stockholms-Gillet!

I vår krets man finner smak och snillet;

Kärleken till Stockholm är det kitt som oss förenar

Intresset om stans historia vårt sinne renar,

Vi gärna oss i kunskapsträdet svinga

Och alla dumma planer helst betvinga!

Ty vi följer vad som framgent hända skall i stan

Politruker och tjänstemän – fy fan – har inte sällan någon galen plan

Då vi reagerar och framför vårans syn

Om hur det i framtiden ska se ut i byn.

*Vi inte bara ägnar oss åt intellektuell motion,
Hårt håller vi på det som kallas tradition.
Vår Stortorgsmarknad före varje jul
Är en verklig attraktion, med svenska varor och ett lyckohjul*

*Marknaden är kanske stadens främsta tradition
För Gillet är den också stora kassakon
Till forskningen om staden vi skänker överskottets slantar
Det är viktigt när andra penningpungar sinar eller bantar*

*Men viktigast för våra stiftare för hundra år sen
Var säkert att få umgås med en riktig frände och en vän
Att skämta, glamma och roa sig i slutet gille i en Stockholmskrets
Och att njuta mat och dryck tillsammans utan hets*

*Att värna om vår stad, så älskvärd och så kär
Det är blodet som strömmar fram i den stockholmsföddes slingrande artär.
Så har det varit uti 100 år!
Så ska det förbli, gudtår!*

Med dessa ord ber jag er att resa er upp och höja en skål för Stockholm och för Stockholms-Gillet. Skål!